

АНАЛІЗ СТАНУ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Проведено аналіз стану боргової безпеки України на сучасному етапі з використанням відповідних індикаторів згідно вітчизняної методики. Обґрунтовано рекомендації щодо доцільності застосування показників ефективності розміщення позик для оцінки стану боргової безпеки держави.

Ключові слова: державний борг, державний внутрішній борг, державний зовнішній борг, боргова безпека держави, індикатори стану боргової безпеки держави.

Міжнародна економічна глобалізація супроводжується інтенсифікацією міжнародних фінансових потоків, підвищенням ролі позичкового капіталу та зростанням обсягів світового зовнішнього боргу, що провокує фінансову нестабільність глобальної економіки. Таким чином, на сучасному етапі важливе місце у процесі розробки та реалізації економічної політики кожної держави займає забезпечення її фінансової безпеки, однією із складових якої є боргова безпека держави.

Проблеми боргової безпеки широко розглядаються як зарубіжними, так і вітчизняними вченими. Серед українських науковців, які здійснили ґрунтовні дослідження питань боргової безпеки та провели аналіз стану боргової безпеки України на основі відповідних індикаторів, варто відзначити О. Барановського, В. Козюка, Н. Кравчук, С. Марченко, О. Царука. Необхідність подальших наукових пошуків у даному напрямку обумовлена динамічністю розвитку зовнішньоекономічної сфери, удосконаленням правової регламентації оцінки рівня боргової безпеки в Україні шляхом затвердження відповідної методики, яка, на наш погляд, неповною мірою відображає увесь спектр загроз, які характеризують рівень боргової безпеки держави, а відтак – потребує доповнення.

У 2007 р. Наказом Міністерства економіки України була затверджена Методика розрахунку рівня економічної безпеки України [1]. Дана методика передбачає оцінку стану складових економічної безпеки, в тому числі й боргової безпеки України на основі відповідних показників. Метою даної статті є аналіз стану боргової безпеки України на сучасному етапі з використанням індикаторів, передбачених зазначеною вітчизняною методикою, оцінка повноти віддзеркалення стану боргової безпеки за допомогою запропонованих у методиці показників та визначення шляхів її удосконалення.

Вітчизняна методика розрахунку рівня економічної безпеки України базується на комплексному аналізі індикаторів економічної безпеки для її інтегральної оцінки. За допомогою даної методики можливо також визначати рівень складових економічної безпеки, зокрема боргової безпеки держави. Для оцінки останньої у методиці передбачено 9 індикаторів (див. табл. 1).

Таблиця 1

Порогові та фактичні значення індикаторів стану боргової безпеки України за 2005 – 2007 рр.

№ п/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогові значення індикаторів	Фактичні значення індикаторів*		
			2005 рік	2006 рік	2007 рік
1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	не більше 55	17,7	14,8	12,4
2	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	не більше 25	13,4	11,7	9,8
3	Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США	не більше 200	248,4	271,4	298,9
4	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	не більше 70	26,0	25,2	21,6
5	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	не більше 12	1,0	0,9	0,8
6	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %	не більше 20	7,2	5,6	3,7
7	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	не більше 30	4,3	3,1	2,6
8	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	не більше 25	8,9	4,0	1,9
9	Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	не більше 30	6,5	6,2	5,6

* Примітка. Розраховано автором на основі даних [2; 3]

Аналіз даних табл. 1 свідчить про те, що практично усі фактичні значення індикаторів стану боргової безпеки України за 2005 – 2007 рр. не перевищували порогових значень (кількісних величин, порушення яких викликає несприятливі тенденції в економіці). Виключенням є лише рівень зовнішньої заборгованості на одну особу. По даному індикатору передбачено порогове значення 200 дол. США. Фактичний показник у 2005 р. становив 248 дол. США, у 2006 р. – 271 дол. США, у 2007 р. – 299 дол. США. Таким чином, окрім того, що показники даного індикатора упродовж 2005 – 2007 рр. перевищували порогові значення, вони ще й мають тенденцію до зростання. У 2007 р. рівень зовнішньої заборгованості на одну особу наблизився до граничного значення даного індикатора (кількісна величина, порушення якої викликає загрозові процеси в економіці) – 300 дол. США.

Отже, загальний аналіз даних табл. 1 дозволяє зробити висновок про задовільний стан боргової безпеки України упродовж 2005 – 2007 рр. Проте, значний рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, що має тенденцію до зростання, при безпечних і навіть досить низьких значеннях інших індикаторів, свідчить про неефективну структуру державного боргу України, яка погіршується. На існування проблеми неефективної структури державного боргу України, зокрема значної частки зовнішньої його складової, вказують у своїх дослідженнях О. Барановський, В. Козюк, Н. Кравчук, С. Марченко [4; 5; 6; 7].

З метою уникнення загрози, що виявлена за допомогою індикатора рівня зовнішньої заборгованості на одну особу, необхідно проводити політику оптимізації структури державного боргу України у напрямку зменшення частки його зовнішньої складової з одночасним утриманням загального обсягу державного боргу у межах, що не загрожують борговій безпеці держави.

На нашу думку, перелік індикаторів стану боргової безпеки держави, передбачений у Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України, не є достатнім для всебічного аналізу стану боргової безпеки. Оскільки, відповідно до вітчизняного законодавства, боргова безпека держави – це такий рівень внутрішньої і зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх

запозичень й оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету та руйнуванням вітчизняної фінансової системи [1], то, крім індикаторів платоспроможності та ліквідності, які знайшли своє відображення у методиці, слід також передбачити й індикатори ефективності розміщення позик.

Взагалі питання доцільності залучення кредитних ресурсів державою для покриття бюджетного дефіциту чи реалізації певних державних програм лежить у площині ефективності розміщення та використання позик. І хоча, на перший погляд, державний борг не загрожує економічній безпеці до тих пір, поки держава спроможна обслуговувати його, проблеми боргової безпеки варто вирішувати на початкових етапах їх виникнення.

В основному методики оцінки боргової безпеки, які використовуються міжнародними фінансово-кредитними установами, зокрема Модель Міжнародного валютного фонду (2003 р.) [8, 174] та Мінімальна стандартна модель Світового банку для оцінки боргової безпеки держави [9, 219], не передбачають показників ефективності розміщення позик. Вважаємо, що саме тому в окремих випадках зазначені методики не спрацьовують, що відмічено, наприклад, С. Солодовниковим: “Австралія у 30-их роках та Бразилія в 70-их роках ХХ ст. успішно вирішували проблеми обслуговування зовнішнього боргу, не дивлячись на те, що коефіцієнт обслуговування боргу у них помітно перевищував 20%, і, навпаки, Індонезія в кінці 60-их років ХХ ст. та Заїр у 1975 р. змирилися з банкрутством, хоча їх коефіцієнт обслуговування боргу не перевищував відповідно 10% і 12% ” [10, 81]. Пропозиції щодо доповнення моделей оцінки боргової безпеки відповідними індикаторами висувуються зарубіжними та вітчизняними науковцями. Зокрема, О. Царук пропонує окрім показників ліквідності та платоспроможності використовувати для оцінки боргової безпеки ще й показники соціально-економічного та інвестиційно-інноваційного розвитку [11, 48].

Показники ефективності розміщення залучених державою позик, перш за все, повинні відображати напрямки розміщення позик. Загалом, у даному

контексті, розрізняють два основних напрямки: інвестиційний, коли позики виступають джерелом фінансування інвестиційних проектів і використовуються на розвиток національного виробництва, та бюджетний, при якому залучені ресурси спрямовуються на поточне споживання шляхом фінансування поточних бюджетних витрат, у тому числі на покриття дефіциту бюджету. Очевидно, що інвестиційне розміщення позик є більш ефективним. Таким чином, важливим показником ефективності розміщення залучених державою позик є відношення капітальних видатків державного бюджету до обсягу річних запозичень.

Більш реальним показником, котрий відображає частку позичених державою фінансових ресурсів, що мають інвестиційне спрямування, є відношення обсягу кредитних ресурсів, вкладених в інвестиційні проекти, до обсягу річних державних запозичень. Проте, на практиці існують труднощі визначення такого індикатора, оскільки відсутня необхідна статистична інформація щодо обсягу кредитних ресурсів, залучених державою, які мають інвестиційне спрямування. Часто державні позики не мають чіткого цільового призначення. Наприклад, кошти, які спрямовуються на покриття бюджетного дефіциту, надходять загальному до бюджету (так би мовити у “загальний котел”), тому неможливо чітко визначити у подальшому за рахунок позикових чи непозикових джерел здійснюються ті чи інші видатки бюджету.

Враховуючи вище зазначене, доцільно посилити контроль за ефективністю використання державних позик. Тому на рівні держави варто вести статистику щодо напрямків розміщення кредитних ресурсів. Ту ж їх частку, що спрямовується загальному до бюджету вважати такою, що спрямовується на поточне споживання.

З метою більш детального аналізу ефективності розміщення кредитних ресурсів варто також застосовувати результативні показники, які б відображали прибутковість та рентабельність відповідних інвестиційних програм, що фінансуються за рахунок залучених державою позик.

Проведений у статті аналіз з використанням відповідних індикаторів згідно вітчизняної методики свідчить про задовільний стан боргової безпеки України на сучасному етапі. Проблемним моментом у даному контексті є, однак, надмірний рівень зовнішнього державного боргу у розрахунку на одну особу. Загалом в умовах глобалізації світової економіки зовнішня заборгованість стає визначальною детермінантою боргової безпеки України.

Для всебічного аналізу стану боргової безпеки держави недостатньо використовувати лише індикатори платоспроможності та ліквідності. Потрібно передбачити також показники ефективності розміщення позик, зокрема: відношення капітальних видатків державного бюджету до обсягу річних запозичень та відношення обсягу кредитних ресурсів, вкладених в інвестиційні проекти, до обсягу річних державних запозичень. Показники ефективності розміщення державних позик дозволять виявити та оцінити загрози борговій безпеці на етапі їх виникнення, що дозволить успішно попередити їх диверсифікацію.

Література

1. Наказ Міністерства економіки України “Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України” від 02 березня 2007 р. № 60.
2. Статистична інформація / офіційний сайт Державного комітету статистики України // Доступно з :
<http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Державний борг / офіційний сайт Міністерства фінансів України // Доступно з :
http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=68415.
4. Барановський О. Боргова безпека : [Зовнішній борг] / О. Барановський // Банківська справа. – 1999. – № 1. – С. 28–32.
5. Козюк В. В. Державний борг в умовах ринкової трансформації економіки України : монографія / В. В. Козюк. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 238 с.
6. Кравчук Н. Колізії боргової безпеки держави : Україна в системі світових індикаторів безпеки глобального економічного простору / Н. Кравчук // Наука молода. – 2005. – № 3. – С. 74-82.
7. Марченко С. М. Індикатори боргової безпеки України / С. М. Марченко // Фінанси України. – 2003. – № 3. – С. 9–15.
8. *External debt statistics : guide for compilers and users / International Monetary Fund. – Washington : International Monetary Fund, 2003. – 309 p.*
9. *Global Development Finance. Volume 1 : Analysis and summary tables. – Washington, 1997. – 437 p.*
10. Солодовников С. Н. Проблемы внешней задолженности развивающихся стран / Солодовников С. Н. – М. : Наука, 1986. – 189 с.
11. Царук О. В. Концептуальні основи та статистичні індикатори оцінки боргової безпеки держави / О. В. Царук // Світ фінансів. – 2007. – № 1. – С. 46-50.